

ПРАВА ЛЮДИНИ В ІСЛАМСЬКОМУ СВІТІ

**МАМЕДОВ Юсіф Ельман - аспірант, кафедра міжнародного права,
Київський інститут міжнародних відносин (Україна, Київ)**

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-23648438>

УДК 341

DOI 10.32782/EP.2021.3.24

У статті розглянуті питання прав і свобод людини в Ісламському світі та їх конфлікт з міжнародним правом та світовими стандартами з приводу прав людини.

Ключові слова: Права людини, Іслам, міжнародне право.

В статье рассмотрены вопросы прав и свобод человека в Исламском мире и их конфликт с международным правом и мировыми стандартами по поводу прав человека.

Ключевые слова: Права человека, Ислам, международное право.

Постановка проблеми

Питання прав людини є гострим питанням сучасної міжнародної політики. Різні культури та соціальні системи мають різні погляди на права людини. Серед різноманітних поглядів на права людини особливо відмінним є ісламський погляд. Це пов'язано не тільки з політикою та правом ісламського світу, але також пов'язане з релігійними та історичними традиціями. Питання прав людини є одним із основних напрямків сучасної міжнародної політики, і це також політичне, релігійне та правове питання. Проблемі прав людини в ісламі приділяється все більша увага з боку політиків та інших відповідних осіб в ісламському та неісламському світах. Однак, оскільки питання прав людини, особливо в ісламському світі, є надзвичайно чутливими та складними, будь-яке дослідження стикається з труднощами.

Аналіз досліджень і публікацій

Серед учених, які розглядали проблему права людини в Ісламському світі, слід виокремити таких: А.К. Брохі, Е.Е. Майер, Х. Табандех, Д. Шахт. Вагому роль відіграють міжнародні договори та резолюції.

Формулювання мети статті

Метою статті є дослідити теорію та практику прав людини в Ісламському світі, обговорити основні аспекти конфлікту між ісламськими та міжнародними нормами щодо прав людини.

Виклад основного матеріалу

Якщо розглядати основні права людини, то будь-яка соціальна модель, обрана та влаштована людьми, повинна втілювати певні елементи прав людини. Оскільки люди утворюють суспільство, створюють політичні системи та встановлюють і приймають теорії та доктрини, вони всі обертаються навколо самих людей, і їх головна спрямованість полягає в тому, що люди в конкретному природному та соціальному середовищі хочуть зробити своє життя більш вільним, більш гідним, і щасливішим. У цьому сенсі, коли народився іслам, він містив багато міркувань щодо прав людини. У доісламську епоху племен грабунки та вендета між племенами були нескінченними, а життя та майну людей загрожували в будь-який час. Унаслідок розпаду кланової системи розрив між багатими та бідними збільшився, а ієрархія між вищими та нижчими стає все більш су-

ворою, основні права та свободи людей не гарантуються. Саме для того, щоб усунути ці недоліки, новий іслам підкреслює справедливість і виступає проти експлуатації; виступає за взаємодопомогу та проти власних інтересів; захищає повагу до інших і виступає проти образи чужої гідності тощо. Ці міркування зіграли дуже важливу і позитивну роль у захисті та поліпшенні прав і свобод давніх арабів. Ці міркування мало вбудовані в релігійні доктрини або доктрини юристів.

У наш час західні вчені вперше чітко висунули концепцію прав людини. Після довгострокового розвитку ця концепція постійно вдосконалювалася. Поступово формуються систематичні теорії прав людини та чіткі принципи. У процесі прийняття західних законів концепції та принципи прав людини, що містяться в західних законах, особливо в конституціях, також були прийняті більшістю ісламських країн. Після закінчення Другої світової війни створення Організації Об'єднаних Націй та публікація міжнародних документів з прав людини ще більше вплинули на традиційний ісламський світ. У відповідь на цей шок деякі політики та юридичні експерти в ісламському світі почали систематично вивчати ісламські права та їх взаємозв'язок з міжнародними правами людини. У результаті ісламський погляд на права людини поступово та систематично змінювався. Однак вивчення прав людини в ісламському світі в цей період в основному залишалось на етапі академічних досліджень. З початку третьої війни на Близькому Сході наприкінці 1960-х років конфлікт між ісламським та західним світом посилювався, рух відродження ісламу процвітав, а питання прав людини стали основним полем реальних змагань між ісламським і західним світом на міжнародній арені.

Традиційна ісламська теорія стверджує, що уряд і людина завжди є послідовними, оскільки будь-яка установа та людина, включаючи уряд, повинні підкорятися закону. «Відповідно до суворої теорії ісламського права не існує конфлікту між державною владою та окремими людьми, оскільки обидва повинні підкорятися законам Аллаха»[1]

Норми прав людини, встановлені міжнародними документами, викликали різні

реакції в ісламському світі. Одна з позицій полягає в тому, що іслам забезпечує найкращий захист з точки зору прав людини. Норми прав людини, встановлені міжнародними документами, перевищили межі ісламу. Деякі з цих норм суперечать ісламським цінностям. Є декілька точок зору з цього приводу:

Перша точка зору говорить про те, що норми прав людини є специфічним продуктом західної християнської культури і не є універсальними. Тому ісламський світ не зобов'язаний його приймати. Ісламський світ повинен дотримуватися ісламської концепції прав людини. Іранський Хомейні вважає: «Те, що вони називають правами людини, є не що інше, як купа порушених правил, які сіоністи складають, щоб завдати шкоди всім справжнім релігіям» Колишній президент Ірану Хаменеї також вважав, що «нам потрібно з'ясувати, що правильно і що нам не потрібно їхати до Організації Об'єднаних Націй, щоб знайти відповідь, але нам слід звернутися до Корану, щоб знайти відповідь ... Ми віримо, що Загальна декларація прав людини - це не що інше, як робота диявола» [2].

Друга точка зору полягає в тому, що деякі норми, встановлені міжнародними документами з прав людини, відповідають ісламським цінностям і повинні бути прийняті; деякі суперечать ісламським цінностям і не повинні бути прийняті.

Третя точка зору полягає в тому, що концепція прав людини, встановлена міжнародними документами, є нормою, визнаною більшістю членів міжнародного співтовариства, яка відображає не тільки цінності західних країн, а й загальні цінності Людства. Поки ми проводимо глибоке вивчення духу прав людини ісламу та даємо сучасну інтерпретацію традиційним відповідним нормам, ми виявимо, що міжнародні норми з приводу прав людини повністю сумісні з ісламськими цінностями прав людини. У сучасному ісламському світі перші два погляди дедалі більше беруть верх, відображаючи основну тенденцію ісламського погляду на права людини.

Сучасна міжнародна концепція прав включає широкий спектр змісту. Так звані

міжнародні права людини стосуються прав, передбачених та підтверджених документами ООН про права людини. Насправді різні соціальні системи та культурні традиції часто мають різні стандарти з цього питання. Права людини в ісламському світі мають відмінні риси, які особливо привертають увагу сучасного світу. Ця концепція прав людини, яка відрізняється від міжнародних норм прав людини, офіційно виражена в міжнародних або регіональних нормативних документах, конституціях та законах різних ісламських країн та має своє відображення в різних наукових роботах.

Далі буде розглянуто конфлікт між ісламським світоглядом на права людини та міжнародними нормами з трьох аспектів: права жінки, не мусульман та релігії.

З початку цього століття масштаби вільного руху жінок були безпрецедентними. Що стосується міжнародного обсягу, результати цієї боротьби зосереджені в документах ООН про права і свободи жінок. Стаття 1 Загальної декларації прав людини проголошує: «Кожна людина народжується вільною та рівною в гідності та правах». Стаття 2 проголошує: «Кожен має право на всі права та свободи, що містяться в цій Декларації, незалежно від раси. Колір шкіри, статі, мови, релігії, політичної чи іншої думки, національності чи соціального походження, майна, народження чи іншого статусу тощо.» Стаття 16 передбачає, що дорослі чоловіки та жінки мають право на вільний шлюб. «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» також має подібні положення. Зокрема, «Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», яка набрала чинності в 1981 році, забезпечує особливий захист прав і свобод жінок та додатково підтверджує принцип, що жінки користуються рівними правами та свободами з чоловіками у всіх аспектах.[3]

На відміну від вищезазначених принципів, передбачених міжнародними документами з прав людини, стаття 19 Ісламської загальної декларації прав людини передбачає, що «кожен має право одружуватися, створювати сім'ю та виховувати дітей відповідно до своєї релігії, традицій та культури. «Це відповідає статті 19 Загальної декларації прав

людини. Положення статті 16, очевидно, несумісні. Термін «відповідно до релігії» тут можна розуміти як ісламський закон. Відповідно, мусульманські жінки не можуть виходити заміж за не мусульман. Стаття 28 Конституції Ірану 1979 року передбачає: «Кожен має право вибрати професію, якою він хоче займатися, але вона не повинна суперечити ісламським принципам». Відповідно до ісламських принципів, жінки можуть залишатися лише вдома і беріться за домашню роботу, не виходячи на роботу. Після 1979 року іранських жінок звільняли одна за одною, і їх кваліфікація для занять спортом також була обмежена. Крім того, жінки повинні носити щільно закритий одяг, навіть плаваючи; їм не дозволяється з'являтися на публіці без компанії родичів чоловічої статі. З 1990 року тенденція до обмеження прав жінок також з'явилася в Судані. Значну кількість жінок, особливо тих, хто займається юридичною професією, звільнили. Уряд забороняє жінкам подорожувати на самоті і вимагає від студенток носити фати.[4]

Деякі мусульманські вчені пішли далі в цьому плані. Табундай [5] виступив з різкою критикою статті 16 Загальної декларації прав людини, звинувативши представників ісламських країн в Організації Об'єднаних Націй у тому, що вони не наполягають на ісламських принципах і накладають вето на цей пункт. Він вважає, що це положення порушує ісламські принципи кількома способами. По-перше, це порушує заборону забороняти жінкам-мусульманкам виходити заміж за не мусульман; по-друге, порушує правило, згідно з яким право подавати заяву про розлучення належить чоловікові; нарешті, якщо принцип рівності чоловіків і жінок, втілений це правило означає, що «чоловіки та жінки за своєю природою рівні і беруть участь в одній роботі та приймають одне і те ж рішення», також суперечить ісламським принципам. Він висловився за те, що дружини повинні слухатися своїх чоловіків і не повинні виходити з дому без дозволу їхнього дозволу. Обов'язок жінок полягає у виконанні домашніх справ і підтримці своєї репутації. Він також виступав за те, що жінки не повинні бути в політиці. [6]

Щодо положень відповідних документів ООН про права людини, жодна країна не може по-різному ставитися до питань прав через різні релігійні переконання. Цей принцип втілений у статті 2 Загальної декларації прав людини та статтях 2 та 26 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігій або вірувань», прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 25 листопада 1981 р., Спеціально повторила цей принцип і внесла конкретні положення. Стаття 2 проголошує: «Жодна країна, установа, група чи особа не повинна дискримінувати когось на основі релігії чи інших переконань» [7].

Що стосується релігійних переконань, ісламський світ дотримується різних принципів. Ці принципи кореняться в ісламській традиції. Традиційне ставлення до не мусульман різною мірою відображається у деяких важливих документах з прав людини та поглядах науковців сучасного ісламського світу. Стаття 13 Іранської конституції дозволяє лише «іранським зороастрійцям, християнам та євреям» «вільно виконувати власні релігійні обряди та вести діяльність відповідно до власних норм у приватних справах у межах закону». Відповідно до цього регламенту, перелічена немусульманська діяльність суворо обмежена. Стаття 14 передбачає, що Іран повинен поводитися з мусульманами та не мусульманами «відповідно до ... ісламської справедливості». Якщо «ісламську справедливість» можна розуміти як принцип ісламського права, тоді можна уявити статус не мусульман. Що стосується статусу не мусульман, стаття 144 встановлює конкретні обмеження: не мусульмани в Ірані не можуть вступати до війська [8]. Це підтвердження обмеження не мусульман в історії сучасності. З юридичної точки зору, не мусульмани, як правило, підпорядковуються ісламському законодавству, але їм дозволяється дотримуватися законів своєї релігії в приватних справах, таких як шлюб та сім'я. Однак вони повинні застосовувати ісламське право, коли вони мають юридичні стосунки з мусульманами. Що стосується шлюбу, жінки, які вірять у ці дві релігії, можуть одружуватися з мусульманами, але чо-

ловіки не можуть одружуватися з жінками-мусульманами [9].

Якщо ставлення іранської конституції до не мусульман недостатньо чітке, то погляди Табундеха відверті. Прокоментувавши принцип рівності для всіх у статті 1 Загальної декларації прав людини, він зазначив, що принцип рівності не повинен застосовуватися до людей різних релігій та переконань. Тому що «благородство, витонченість і чеснота походять від віри та послуху єдиному Богу». Він вважає, що християни та євреї заслуговують на повагу, бо мають віру. Однак їхні вірування не досягли високого стану, втіленого в ісламі, «тому слід проводити певну різницю між ними та мусульманами» і не слід поводитися з ними так само, як з мусульманами. Для інших не мусульман існує лише презирство, оскільки ті, хто не приймає монотеїзм, «не належать до людей» [10]. Він також наполягав на традиційних правилах щодо деяких конкретних питань, виступаючи за те, що слід застосовувати принцип заборони шлюбних відносин з багатобожними за традиційним ісламським законом, і що жінкам-мусульманам заборонено виходити заміж за чоловіків-християн та євреїв, тоді як чоловікам-мусульманам дозволяється одружуватися з жінками з цих двох релігій.

Висновок

Підводячи підсумок, автор вважає, що теорія ісламу містить багато важливих думок щодо прав людини. З точки зору практики захисту прав людини, стародавній іслам не є гіршим, ніж західний у Середні віки. Тому ісламська традиція не повинна бути надто вимогливою, не кажучи вже про те, щоб застосовувати сучасні міжнародні норми прав людини для вимірювання давніх ісламських теорій та практик прав людини. Водночас слід визнати, що ісламська традиція не висуває чіткої концепції прав людини, систематичних правових теорій та конкретних принципів щодо прав людини. Чітку концепцію прав людини вперше висунув Захід. Той факт, що їх поступово приймає міжнародне співтовариство, свідчить про те, що вони мають певний ступінь універсальності. Однак з точки зору культурного

походження, філософського підґрунтя та соціального середовища вони все ще є продуктами Заходу і втілюють цінності західного суспільства. Тому спроби нав'язати такі цінності цивілізаціям з різними традиціями неминує загрожують культурному імперіалізму. З іншого боку, як ісламський світ, навіть якщо традиція містить багато чинників прав людини, які були розумними на той час, сьогодні, коли соціальні умови та відносини зазнали колосальних змін, намагаючись вирішити сучасні соціальні проблеми традиційними концепціями чи цінностями, здається, це несвоєчасний вибір. На мою думку, головне полягає в тому: як вдосконалити традиційно обґрунтовані фактори прав людини, щоб вони могли не тільки адаптуватися до реальних потреб ісламських країн, але й бути в гармонії з нормами, що панують у міжнародному суспільстві сьогодні. Як міжнародне співтовариство, формулюючи правові норми, спрямовані на загальне дотримання прав та свобод, безсумнівно, необхідно враховувати та поважати різні не західні погляди на права людини, включаючи ісламські погляди.

Література

1. А.К.Брохі, «Природа ісламського права та концепція прав людини», «Права людини в ісламі», звіт семінару, що відбувся у Кувейті, грудень 1980 р., С.48.
2. Енн Елізабет Майер, Ісламські права людини: традиції та політика, Westview Press, 1991, с.34.
3. Загальна декларація прав людини Документ 995_015, поточна редакція - Прийняття від 10.12.1948 р.

4. Конституція Ісламської Республіки Іран 1989 р.

5. Султан Хусейн Табандех Книга «Мусульманська оцінка Загальної декларації прав людини».1966 р

6. Енн Елізабет Майер, Ісламські права людини: традиції та політика, Westview Press, 1991, с.117.

7. Резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань»

8. Енн Елізабет Майер, Ісламські права людини: традиції та політика, Westview Press, 1991, с155.

9. Джозеф Шахт, Вступ до ісламського права, Оксфордський університет, 1964с.130-134.

10. Султан Хусейн Табандех, мусульманський коментар до Загальної декларації прав людини, Ф. Дж. Голдінг, переклад, (Гілدفорд: Ф. Дж. Голдінг, 1970), с. 17-18.

Mammadov Yusif Elman, postgraduate student, Department of International Law, Kyiv Institute of International Relations (Ukraine, Kyiv), e-mail: mamedovyusif884@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-23648438>

HUMAN RIGHTS IN THE ISLAMIC WORLD

The article examines the issues of human rights and freedoms in the Islamic world and their conflict with international law and international human rights standards.

Keywords: Human rights, Islam, international law.